

ISTORIOGRAFIE

Texte și documente inedite Istoria muzicii în autobiografii (VI)

Viorel Cosma

Berta Bock: Mein Lebenslauf / Drumul vieții mele

Cu această autobiografie a compozitoarei și pianistei *Berta Bock* (1857-1945, Sibiu), pătrundem în universul creatorilor minorităților naționale din România. Textul – ușor naiv – pare mai degrabă o pagină literară de amintire romantică decât o biografie lexicografică, concepută pe date concrete, științifice, destinat tiparului. Nu am cunoscut-o personal pe Berta Bock (așa cum am avut fericitul prilej de a-i „provoca” pe majoritatea muzicienilor incluși în primul lexicon „*Compozitori și muzicologi români*”, București, 1965), încât autobiografia „săsoaicei” din urbea Cibinului transilvănean am obținut-o prin amabilitatea compozitorului Franz Xaver Dressler care deținea un text personal din 1942.



Berta Bock a făcut parte dintr-o familie de sași din Transilvania, profund ancorată în muzică de peste un veac, cu legături de prietenie dobândite din mediul artistic german din Viena, Berlin și Dresda.

A început studiul pianului la vârsta de 5-6 ani cu profesoara Rose Pfaff, iar apoi compoziția cu dirijorul și compozitorul Hermann Bönicke, conducătorul formației „*Hermania*” din Sibiu. Profitând de faptul că și-a transformat căminul în salon muzical, Berta Bock a scris - în principal - muzică vocală și camerală, ea însăși cântând în diverse oratorii și cantate clasice. Așa s-a născut ideea de a aborda genul singspiel-ului german, cea mai importantă creație personală fiind opera populară în trei acte *Cununa Rusaliilor* (1927) - o lucrare clădită pe folclorul săsesc local, care a văzut luminile rampei în țară și peste ocean, în SUA. Modelul partiturii țărănești i-a fost inspirat - după propria mărturisire - de „icoane de la țară”, *Șezătoarea* de Tiberiu Brediceanu.

Cele mai mari bucurii ale Bertei Bock i le-au produs spectacolele baletelor-pantomimă *Visul micuței Elsa*, op.3 (1905) și *Prima vioara*, op.4 (1906), precum și numeroasele lieduri interpretate în toată Europa de către interprete profesioniste de talia surorilor Gmeiner (Lucia Cosma, Veturia Triteanu) și marea soprană Adele Reissenberg-Umling. Pata de culoare sentimentală a vieții tinerei interprete a rămas, însă, surprinzătoarea întâlnire cu Johannes Brahms, aflat în turneu la Sibiu împreună cu virtuozul violonist Joseph Joachim, moment artistic memorabil, datorat primei audiții absolute a *Concertului pentru vioară și orchestră* (pian) din ziua de 21 septembrie 1879. „Sub conducerea directorului Asociației Muzicale (*Hermania* - n.n.), domnul Hermann Böicke, interpretam piese corale de Brahms, și anume *Noapte liniștită* (*In stiller Nacht*) și *Cântecul sorții* (*Schicksalslied*). În timp ce Brahms rostea cuvinte de mulțumire adresate dirijorului - mărturisirea Berta Bock - compozitorul stătea în dreptul meu și mă fixa cu privirea. Bărbații din cor au observat acest lucru și m-au tachinat ulterior. Dar această întâmplare m-a fericit!”



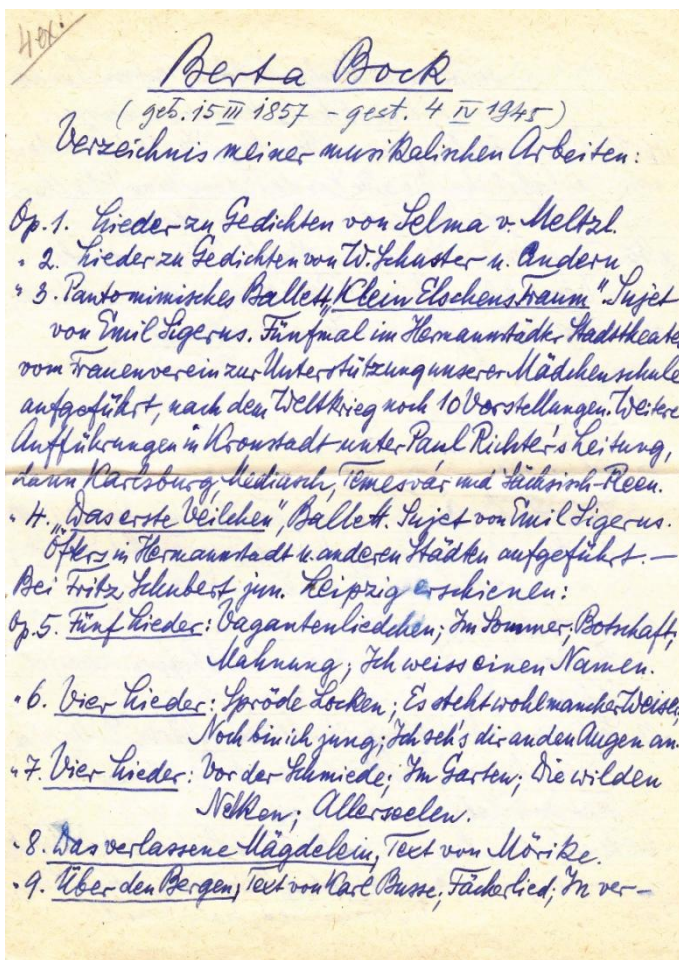
Scena populara autentică din Cununa Rusaliilor de Berta Bock

Desigur că opera populară săsească *Cununa Rusaliilor* i-a mângâiat sufletește orgoliul de autoare lirico-dramatică, însă Berta Bock și-a înscris numele în istoria muzicii noastre prin numeroasele lieduri, majoritatea tipărite în Germania, însă popularizate în limbile franceză, engleză și română în toată lumea de către surorile cântărețe sibiene... Veturia Triteanu-Goga și Lucia Cosma. „O consider cea mai bună interpretă a cântecelor mele” – spunea despre Veturia – cu toate că sora ei, Lucia, obținuse cu liedul „*Frumoasa din pădurea adormită*” succese răsunătoare la Londra (în transpunere engleză) și la Paris (în franceză). Primise ofertă de la regina Carmen Sylva să „compună muzică pentru poeziile domniei sale”.

Se pare că modestia înăscută a Bertei Bock a împiedicat-o să se impună dincolo de mediul artistic german, tot mai restrâns al Transilvaniei, după dispariția sa (4 aprilie 1945)

și imediat după încetarea celui de-al doilea război mondial (9 mai 1945). Autobiografia sa rămâne o imagine caracteristică a statutului unui autor profund ancorat în mediul local, regional, limitat la etnia de care aparținea, într-o societate provincială.

Viorel Cosma



Catalog creație – manuscris de Berta Bock

Mein Lebenslauf / Drumul vieții mele (Autobiografie)

Traducere din limba germană de Walter Kindl (Timișoara)

Sunt un copil de duminică. Deseori plângeam și eram supărată pe soarta de a fi fată și nu băiat, căruia i se permitea să studieze orice.

Înzestrarea mea muzicală și preferința mea pentru muzică a fost susținută în mod deosebit de faptul că în casa părintească se cultiva muzica. Bunicul cânta la pian, vioară și violoncel, mama și străbunica interpretau oratorii vieneze ca soliste – fără a ști să citească note.

La vârsta de doisprezece ani o acompaniam pe mama mea cea dragă, memorând ariile italienești după auz. Mama avea o voce minunată și cânta extraordinar de frumos. Niciodată nu am auzit triluri mai frumoase.

În anii tinereții am avut prilejul de a cunoaște operele lui Wagner. Domnișoara von Riesenberger și minunatul tenor Generalul Haitzinger, au fost pe departe cei mai buni interpreți ale compozițiilor lui Wagner.

După ce am urmat cursurile de pedagogie muzicală a doamnei Rosa Pfaff, am ajuns să cânt împreună cu Generalul Haitzinger duete de Brahms. Aș dori să menționez că Haitzinger, pe când era maior în Sibiu, a cântat împreună cu mama duete, prezent și la seratele muzicale ale episcopului evanghelic Traugott Teutsch, acompaniamentul soliștilor fiind asigurat de mine.

Îmi aduc aminte de un episod petrecut la vârsta de 16 ani. „Într-un voiaj de la Viena la Mürzzuschlag” („Auf einem Ausflug von Wien nach Mürzzuschlag”) mi-a deschis ochii asupra frumuseții lumii, a minunăției unei călătorii pe Semmering. În timp ce rudele mele dormeau eu priveam fascinată pe geamul vagonului razele lunii. Deodată, din vagonul alăturat a răsunat cunoscuta arie „Întinde-mi mâna, dragostea mea” („Reich mir die Hand, mein Leben”) din opera *Don Juan* de Mozart. Fascinată de cântec am început să fredonez. Partea dinamică am început s-o cântăm în ritmul

locomotivei - „Al tău pe veci – pe veci” („Dein zu sein auf ewig - ewig”). Când am coborât în Viena l-am prins pe tata de mână pentru a nu fi luată drept Zerlina.

Cea mai frumoasă amintire din perioada tinereții este întâmplarea legată de Brahms. Cu ocazia turneelor de concert Brahms bucura lumea cu o vizită și în Sibiu. Sub conducerea directorului Asociației Muzicale, domnul H. Bönicke, interpretam piese corale de Brahms, și anume „Noapte liniștită” („In stiller Nacht”) și „Cântecul sorții” („Schicksalslied”). În timp ce Brahms rostea cuvinte de mulțumire adresate dirijorului, compozitorul stătea în dreptul meu și mă fixa cu privirea. Bărbații din cor au observat acest lucru și m-au tot tachinat ulterior. Dar această întâmplare m-a fericit!

Despre dragostea nemărginită a bunicului meu față de nepotul cel mai mare din familie s-ar putea povesti multe.

Eu am preluat în cercul mai restrâns al familiei acompaniamentul pieselor interpretate de verii mei la vioară și violoncel. Verișoara mea Claudine von Albrich-Lazar, solistă talentată, a interpretat sub conducerea directorului Bella partea de alto din cadrul concertelor Asociației Muzicale. În recitalul ei timbrul vocii avea ceva impresionant, ceea ce profesoara mea de pedagogie muzicală afirma și despre mine.

În timpul șederii mele la Sebeș mi-a rămas întipărit în minte un fapt deosebit – interpretarea uimitoare a unui copil minune de doisprezece ani! Maestra Cionca, cea mai mare solistă de pian, care trăiește acum la București, a dat primul ei concert la pian în urmă cu patruzeci de ani la Sebeș. Impresionată de virtuozitatea tinerei soliste am cerut o audiență la doamna Cosma, președinta Asociației Femeilor Române din Sibiu și i-am propus să o invite să concerteze și aici. Ajunsă celebră, minunata pianistă a mai oferit un concert la Sibiu la care am asistat și eu. M-a recunoscut, chiar după trecerea timpului, și m-a salutat cu recunoștință.

Revenind la șederea mea din Sebeș, doresc să mai povestesc alt fapt, despre o amintire. Asociația Corului Bărbătesc a oferit un concert cu piesa *Elias* de Mendelssohn, iar eu am preluat partea solistică de soprană. În timp ce coriștii se grăbeau să ajungă la repetiția generală eu nu reușeam să-

mi găsesc pantofii potriviți cu toaleta adecvată. După îndelungi căutări fiul meu cel mic îmi declară că aruncase pantofii în sobă.

Printre prietenii mei sebeșeni între ale muzicii se numărau familiile Schotsch, Heitz, Gross, Leonhard și Möckl. Mathilde Schotsch, o pianistă excelentă, era deseori partenera mea, cântând pe minunatul și unicul ei „Blüthner”. Deseori ne despărțea doar miezul nopții. „Dansurile Maghiare” („Ungarische Tänze”) le interpretam la patru mâini cu Josi Teutsch-Schwarz.

Mutarea mea la Sibiu mi-a oferit un alt orizont, mult mai larg și ofertant.

Interpretarea măiastră la vioară a celor doi ofițeri Hans von Wayda și Moritz Dietrich, mi-au oferit ore de neuitat.

În continuare doresc să amintesc colaborarea cu renumita violoncelistă Leontine Gärtner, cunoscută și în America.

Doresc să povestesc cum s-a născut primul meu cântec: Descoperind versurile incitante ale poetului Bötticher, în timp ce ordonam ziare, am fost inspirată de acestea pentru a compune muzica adecvată. În timp ce citeam versurile, mi-a și venit în zbor melodia. Într-una din seratele mele de miercuri prietena mea din copilărie, Lotte Seiverth, a interpretat cântecul amintit față de severul prof. W. Weiss. Acesta a luat notele și a cântat el însuși în stil profesionist, fără a ști cui îi aparține compoziția. Încurajator pentru cariera mea a fost aprecierea acestui cântec din partea prof. Weiss, care a afirmat că deja știam ceea ce este „corect”, în mod inconștient. Nu peste mult timp urmă o surpriză deosebită. Prietenele mele, Lotte Seiverth și Selma Br. Bedeus, au scris fără știința mea editorului Fritz Schubert jun. din Leipzig. I-au trimis mai multe cântece de ale mele, iar Schubert a declarat că dorea să le publice. Dar editorul a impus condiția de a publica cântecele sub numele de „B. Brock”, deoarece compozițiile doamnelor nu erau luate în serios. Mi s-a recomandat să accept această condiție. Astfel, în intervale scurte, au fost publicate compozițiile mele, până la Opus 11. Al doilea editor al meu a fost Ries și Erler din Berlin,

Kurfürstendamm. De a înșira și ceilalți editori, mi-ar cere prea mult timp.

În anii, când Hermania prezenta multe opere, preluam pregătirea rolurilor personajelor principale, împreună cu Lotte Seiverth și Dr. Conrad Döschlag. Opera lui Rheinberger, cunoscută și în Germania, - „Fiica păzitorului de turn” („Des Türmers Töchterlein”), a ajuns să fie pusă în scenă și aici, datorită faptului că prof. Weiss a luat legătura cu compozitorul.

În călătoria mea prin München am avut ocazia să vorbesc cu capelmaestrul de curte Rheinberger, la insistențele prof. Weiss. Pentru mine a însemnat o întâlnire deosebită de a-l cunoaște personal. I-am transmis cât de mult ne plăcea opera domniei sale și totodată regretul că nu a avut ocazia de a da curs invitației noastre. În timpul întâlnirii m-a întâmpinat cu răceală, schimbându-și atitudinea după ce i-am povestit despre succesul operei sale la Sibiu.

Ce bucurie, când cu revenirea rândunelilor, solistele mele plecate la Viena, Weimar și Berlin, au revenit la rândul lor pentru a studia cântecele mele. Una din cele mai talentate a fost Berta Binder-Martinowska, cu care pregătisem mai multe arii din opere, deoarece primise de tânără un angajament la Opera din Berlin. O altă solistă deosebit de talentată era Veturia Triteanu-Goga. O consider cea mai bună interpretă a cântecelor mele. Am cunoscut-o și pe doamna Lucia Cosma. Ea îndrăgise într-atât „Dornröschen” („Frumoasa din pădurea adormită”) compus de mine, încât interpretase la Londra în engleză și la Paris în franceză acest cântec. Îmi trimitea caietele program de la turneele concertante. Cântecul „Ziua morților” („Allerseelen”) era interpretat uneori de baritonul Bittermann în fața Reginei Carmen Sylva, atunci când se deplasa pentru un concert la București. După cum am fost informată, a avut succes, deoarece, Majestatea Sa, Regina, mi-a transmis că i-ar face plăcere, dacă aș compune muzică pentru poeziile domniei sale și să continui activitatea de compozitoare.

Mathilde von Larcher, născută von Hochmeister, a preluat multe din cântecele mele în programele ei de concert. Prefera „Furtună de martie” („Märzsturm”), pe versuri de

Carmen Sylva. și „În fața fierăriei” („Vor der Schmiede”). Cronici din Germania susțineau că ultima melodie era scrisă cu elan bărbătesc. Primul cântec interpretat de Mathilde von Hochmeister, acompaniată de H. von Heldenberg, a fost „Garoafele sălbatice au fost martore”), („Die wilden Nelken haben’s gesehen”), lăudat în mod deosebit de profesorul ei vienez, prof. de canto Gänzbacher.

Margit von Kedves-Andrae, o elevă a surorilor Gmeiner, a interpretat cu măiestrie, fiind acompaniată de mine, multe din cântecele mele încă nepublicate. Piesa ei preferată era „Cântecul evantaiului” („Das Fächerlied”).

În modul de a interpreta cântecul „Și tu – tu-l iubești” („Und du – du liebst ihn”), Mimi Hübner-Jikeli demonstra temperament debordant. Cântecele dramatice reușea să le redea cu patimă.

Nimeni nu-l întrecea ca interpret pe Wilhelm Orendt cu cântecele mele „Încă mai sunt tânăr” („Noch bin ich jung”), „Peste munți” („Über die Berge”) și „Minunat, minunat miros trandafirilor” („Herrlich, herrlich duften die Rosen”). Plăcerea de a acompania-o pe cântăreața Adele Reissenberger-Umling, era deosebită. Fiica cea mai mică a prietenei mele din copilărie, Selma Dr. Bedeus-von Meltzel, mă surprinsese deja de copil prin talentul ei de a cânta la vioară. Ulterior a luat ore de la elevul lui Joachim din Berlin. Măiestria ei artistică m-a animat să cânt împreună cu ea, pentru a cunoaște în acest fel minunate sonate de vioară de mine neștiute.

Duetele cu Mary Dickenson-Auner, o interpretă virtuoză de vioară, mi-au făcut deosebită plăcere, mai ales că mă lăuda pentru acompaniamentul prestat.

Îndemnul de a cânta la pian îl datorez verișoarei mele vieneze, Marianne – Baroana Konradsheim. Ea cânta minunat la pian și mi-a trimis note interesante, printre altele compoziții ale lui Chaminadi.

Deosebită plăcere mi-au oferit spectacolele baletelor mele „Visul micuței Elsa” („Klein Elschen’s Traum”) și „Prima vioara” („Das erste Veilchen”). Chiar dacă până atunci am compus doar cântece/lieduri și coruri, m-am decis, la îndemnul directorului Sigerus, de a compune muzica pentru libretele sale.

Spectacolele baletelor, prezentate pentru Asociația Femeilor, au avut un mare succes, ansamblul fiind compus de peste 100 de fete. Spectacolele au fost prezentate în diverse orașe din Transilvania, fiind invitate și la Timișoara, unde, după un incendiu, stagiunea a fost redeschisă cu „Visul micuței Elsa” („Klein Elschen’s Traum”).

La insistențele profesorilor Weiss și Wellmann m-am decis să scriu o operă săsească. M-am inspirat vizionând piesa românească „Șezătoarea”. Astfel mă preocupase gândul să scriu o operă asemănătoare. I-am cerut poetei autohtone Anna Schuller-Schullerus să scrie textul operii, ea fiind persoana potrivită. Dar cu opera mea urma să am probleme. Faptul că opera mea „Cununa Rusaliilor” („Pfungstkrone”) avea să urmeze drumul Golgotei, pot afirma cu tărie. Ea a rămas o mare grijă, chiar dacă a trecut oceanul! Mai multe amănunte mai târziu.

Munca la opera țărănească am făcut-o din dragoste față de poporul nostru, cel care și-a propus scopul nobil de a revigora tradițiile populare, mai ales cele în pericol de a fi uitate. Opera mea țărănească, cu libretul prelucrat de soția preotului Schuller, a fost concepută ca aport la construcția școlii de fete. După ce am obținut aprobarea unanimă din partea societății Hermania, s-a stabilit ziua premierei, Alfred Novak preluând drepturile pentru premiera absolută. După un anumit timp am primit o înștiințare că opera nu poate fi prezentată din cauza unor dificultăți. M-a consolată soțul meu observând că trebuia să mă bucur faptul că patru muzicieni profesioniști acceptaseră să susțină „Cununa Rusaliilor”, un fapt îmbucurător, mai ales că ar fi putut fi împotriva, ceea ce ar fi fost mult mai rău. După această respingere din partea societății Hermania preotul Schullerus s-a adresat directorului Societății corului de bărbați din localitate, domnului Arthur Stubbe. Cunoscându-mi creația muzicală acesta a acceptat să preia realizarea operii țărănești sub conducerea sa. Ar fi prea mult să enumăr problemele și intrigile care au însoțit pregătirile premierei.

Textul, parțial rostit, a lungit opera mult prea mult și doar prin intervenția mea, prin scurtare, s-a realizat premiera.

„Cununa Rusaliilor” a fost interpretată în premieră absolută de Soicetatea corului de bărbați în 25 aprilie 1927.

Recenzii după șase spectacole au fost scrise de criticul de muzică Dr. Ranko Burmaz în *Siebenb. Deutschen Tagblättern*. Rolul feminin i-a fost încredințat cântereței profesioniste Mimi Jikeli-Hübner. Multora le va rămâne în memorie prin interpretarea minunată a rolului Maria.

După zece ani, în 25 aprilie 1937 „Cununa Rusaliilor” a fost interpretată sub conducerea directorului de teatru Ongyert, la Landestheater din Sibiu. Rolurile principale au fost prelaute de doamna Nikolaus și Hans Markus. Au urmat mai multe reprezentații. Din lipsă de timp corurile din opera țărănească nu au fost studiate și astfel au fost introduși țărani din împrejurimi să cânte. Nu e de mirare că a trebuit să întreb libretista în timpul spectacolului ce se cântă, aceasta replicând - „Cununa Rusaliilor” prelucrată ca Singspiel, prezentată cu succes în mai multe localități. Corurile între timp bine studiate mi-au oferit satisfacție, fiindcă simțeam că toată lumea se implică cu trup și suflet.

Trebuie să menționez că domnișoara Brunhilde Möckesch a interpretat arii din „Cununa Rusaliilor” la radio. M-am bucurat să aflu că profesorul Franz Xaver Dressler a prezentat în turneul său prin America coruri din opera mea. Să ascult la radio transmiterea marilor duete din „Cununa Rusaliilor” a fost o surpriză deosebită pentru mine. Tot o surpriză deosebită a fost faptul că muzicologul H. Müller, care se afla la București, a pus la dispoziție notele operei mele la doi minunați soliști de operă.

Iar acum doresc să povestesc cum a ajuns opera mea în America!

Correspondența poetei Anna Schuller-Schullerus cu muzicianul Krauss care a emigrat din Agnetheln (Agnita) în Cleveland, a dus la cererea acestuia către libretistă de a-i trimite și notele operei. Și nu mare mi-a fost bucuria când am primit vizita a doi domni care m-au întâmpinat cu cuvintele: Fred Theyes și Martin Willesch, protagoniștii operei „Cununa Rusaliilor” vin din Cleveland în patrie pentru a cunoaște personal compozitorul. Ei mi-au povestit despre succesul operei la Cleveland. O fotografie cu actul al III/lea din opera „Cununa

Rusaliilor” în parcul Egwaterpark din 12 iulie 1932 era dovada marelui eveniment.

Referitor la „Cununa Rusaliilor” voi povesti o întâmplare din grădina noastră. Soțul meu, președintele consiliului director al Societății Agrare, a trimis după un grădinar. În discuția cu acesta s-a dovedit că acestea venea din Cleveland, America. Păstrase ca amintire cheia de la Casa Germană din Cleveland, unde se întâlneau emigranții pentru diverse programe. Astfel povesti despre un spectacol deosebit de frumos, „Cununa Rusaliilor” - dar nu știa cine a compus muzica. I-am spus că era o prelucrare a operei mele și mi-a dat crezare abia după ce i-am arătat fotografiile cu cântăreții Theiss și Willesch.

La seratele mele muzicale de miercuri erau de acum prezenți și tinerii americani, aceștia fiind acompaniați de mine. Astfel eu am învățat cântece englezești, iar pe tinerii soliști i-am atras spre seratele Societății de femei. Am organizat seratele după modelul de la Urania din Viena, la început fiind prezentat compozitorul, iar apoi interpretate unele compoziții ale acestuia. Aceste evenimente au fost primite cu bucurie la școala de fete.

Cu cântecul de leagăn „Dormi, dormi, micuțule sas” („Schlafe, schlafe, kleiner Sachsenknabe”), textul de Anna Schuller-Schullerus, am avut mare succes și îmi adormeam cu el primul nepot. Cântecul s-a născut în anul de război 1914 și a devenit din nou actual prin războiul din 1939.

În 15 martie 1937 mi-am sărbătorit ziua de naștere, optzeci de ani, de care mă leagă amintiri frumoase. Cu o seară înainte am fost surprinsă de un mic concert organizat de Corul bărbătesc. Profesorul Hans Tobie, președintele Societății Hermania a ținut un discurs care m-a înduioșat și pentru care am multumit tuturor. De ziua mea de naștere și-au adus aminte mulți prieteni. În mod deosebit m-au felicitat președinții diverselor societăți. Am primit multe scrisori, telegrame. Am primit peste 60 de buchete de flori. La rugamintea sorei mele s-au făcut fotografii. Astfel am stat la frumosul meu pian Bösendorfer lângă ea, înconjurată de flori.

Sibiu, 15.08.1942

Berta Bock

SUMMARY

**Viorel Cosma: Original Texts and Documents.
Music History in Autobiographies (VI)**

Berta Bock: Mein Lebenslauf / The Journey of My Life

The author obtained the autobiography of composer and pianist Berta Bock (1857-1945, Sibiu) thanks to composer Franz Xaver Dressler, who had owned his personal copy since 1942.

Berta Bock was part of a Saxon family from Transylvania that had been profoundly anchored in music for over a century, with friendship ties in the German artistic milieu in Vienna, Berlin and Dresden. She started to study the piano with Rose Pfaff when she was five or six, and then composition with conductor and composer Hermann Bönicke, leader of the “Hermania” Ensemble in Sibiu. Taking advantage of the fact that she turned her home into a music salon, Berta Bock mainly wrote vocal and chamber music, also singing in various classical oratorios and cantatas. This is how she got the idea of tackling the German Singspiel, her most important personal creation in this genre being the folk opera in three acts *The Pentecost Crown* (1927) – a work that was engendered from the local Saxon folklore and then performed in Romania and abroad, in the United States.

Berta Bock’s innate modesty prevented her from imposing herself beyond the ever shrinking German artistic milieu in Transylvania after her death (4 April 1945) and after the end of the Second World War (9 May 1945). Her autobiography remains an image that is characteristic of the status of authors profoundly anchored in their local, regional environment, limited to their ethnicity in a provincial society.